

znamene ma Ma Sv, Pat – 234 ptají Ryš] magy Sv, Pat – 244 takž Pat] yakz Sv – 245 jakž Pat] yakaz Sv

Ezop

Dochováno v t. zv. sborníku hraběte Baworowského (*Baw*), dříve ve Lvově, v knihovně Baworowských č. 421, nyní v NK ve Varšavě.

Vydal po prvé Al. Brückner ASIPh 11, 1888, paleograficky Jan Loriš, Sborník hraběte Baworowského, Praha 1903, Prameny I, 1, 6 (*Lor*). Literaturu uvádí Jakubec, Dějiny I, str. 149-150. Naše ukázky na fol. 15b-18a, 24ab, 50b-51a (*Lor* str. 52-56, 67-68, 115-117).

Naše textové poznámky uvádějí pouze důležité textové opravy rukopisu. – Jotace zachována a upravována jen v dlouhých slabikách.

–(Úvod)

22 l'udi] lidi *Baw* (*pro rým*) – 23 k Hněvu *Baw*] k němu *Brückner*, k niemu *Lor* – 33 k Křivdě] kriwdie *Baw* – 36 vnitř *Lor*] Zewnitř *Baw* – 55 s ním] [ni *Baw*, *Lor* – 69 do sta] došta *Baw*, došti *Lor* – 92 v zemi *Baw*] lidmi *Baw* (*připsáno na okraji*), *Lor* – 104 l'udi] lidi *Baw* (*pro rým*) – 105 přirazí] prazy *Baw*, porazy *Lor* – 107 lestní střelci *Ryš*] lefnty [střelec *Baw* – 122 na ramení] na rami *Baw*, *Lor*, – 133 l'úto] lito *Baw* (*pro rým*) – 160 a z jejího *Brückner*] az gegieho *Baw*, *Lor* – 169 vrahóm] wrahem *Lor*, *Baw*

–O tistě těhotné

4 múdrost *Lor*] mudrošti *Baw* – 19 míle] milie *Baw*, *Lor* – 25 tuto] tuz to *Baw*, *Lor*; vzhova *Baw*] [chowa *Lor* – 36 s nimi *Lor*] [ni *Baw*

–O slavíku a o jestřábu

2 plavá *Lor*] [lowa *Baw* – 9 poslúchajtež *Baw*] posluchayz *Lor* – 12 v ráně] zaranie *Brückner*, z Araranie *Baw*, ranie *Lor* – 15, 19, 22 hniezdce *Ryš*] hniezce *Baw* – 25-26 váží ...snaži] wažšie *Baw*, waže *Brückner*, *Lor*, [naže *Baw*, [naži *Lor* – 37 nestydí] ne[tydie *Baw*, *Lor* – 44 snésti *Lor*] přemocy *Baw*

Nová rada

Rkpy: Mus. II F 8 (t. zv. sborník Zebererův z r. 1459-1461 – *A*); starší, ale méně přesný II F 9 (t. zv. Opatovicko-musejní – *B*); v. 85-372 (mimo 341-354) obsahuje též zlomek Třeboňský A 18, také z 15. století (*Tř*). Kritické vydání podle *A* a *B* pořídil paleograficky i v přepisu J. Gebauer, Památky I, Praha 1876 (*Geb*), v transkripci znovu J. Daňhelka (Památky 9), Praha 1950 (*Daň*); Daňhelka otiskl paleograficky *Tř* v LF 71, 1947, 94-105.

Z odborné literatury důležité jsou kromě předmluv k vydáním dvě studie o paralelách NR v cizích literaturách: A. Krause (LF 31, 1904, 199-212, zejména o lit. anglické) a P. M. Haškovce (LF 44, 1917, 252-269 o lit. francouzské) a dvě studie J. B. Čapka: Alegorie NR a Theriobulie (VKČSN 1936, č. II) a Vznik a funkce NR (tamtéž 1938, č. I). Srov. též knihu J. Hrabáka Smilova škola, Praha 1941, kde je další literatura. — Naše ukázka se opírá o vydání Daňhelkovo a o Gebauerův paleografický otisk rkpu *A*; podává v. 1-596 (*A* fol. 98b-105a, *Geb* str. 38-73, *Daň* str. 17-34), 835-904 (*A* fol. 107b-108b, *Geb* str. 88-93, *Daň* 41-43) a 1175-1184 (*A* fol. 111b-112a, *Geb* str. 110-111, *Daň* 52); ve shodě s oběma edicemi se přihlíží i k *B* a *Tř*. — Jotace zachována a upravována jen v dlouhých slabikách.

10 byl *Geb*, *Daň*] by *A*, přijel *B* – 56 někto rád *B*, *Geb*, *Daň*] rad *A* – 65 věrně *A*] viemet *B*, *Geb*, *Daň* – 101 tuť také *A*, *Daň*] tuť já také *Geb* podle *B* – 103 nejlepšího *B*, *Tř*] nejlepšímu *A*, *Geb*, nejlepšímu *Daň* – 112 to by každý *A*] co by každý *Tř*, to každý *Geb*, *Daň*; *B* má jiné dvojverší 111-112: aby se orel nezdálil nikoli, k tomu každý rád byl svú volí 123 odmílvati *B*, *Geb*, *Daň*] odmílviti *A* (*pro rým*) – 135 věčný život *B*, *Geb*, *Daň*]

zywot *A* – 174 nenie *B*, *Geb*] ninye *A*, *Daň* – 212 družci *B*, *Tř*] druhzi *A*, *Geb*, *Daň* (*Geb* pokládá za nářeční) – 218 z slova *Geb*] [lowa *A*, *B*, z lóna *Tř*, Slovo *Daň* – 246 bolestně *A*] bolestně *B*, *Geb*, *Daň* – 268 protivné věci nám osladí *B*] protivné věci osladí *Tř*, *Geb*, *Daň*; není v *A* – 280-281 v milosti, s tím přebývá *B*, *Tř*, *Geb* a *Daň*] v *A* vypuštěno – 292 podle *B*, *Geb* a *Daň*] není v *A*, budem-li toho vděčni *Tř* – 316 brali *Tř*, *Geb*, *Daň*] krali *A*; *B* má jiné znění – 321 jim nikdy neubude *Tř*, *Daň*] jim neubude *A*, *Geb*; *B* má jiné znění – 323 duší *A*, *Daň*] dusí *Geb* – 363 omlouvati *B*, *Tř*, *Geb*, *Daň*] omluviti *A* – 369 požil *Tř*, *Geb*, *Daň*] polozil *A*

393-394 doplněny podle *B*, *Geb* a *Daň*, nejsou v *A* – 397 půjdeš cestú *B*, *Geb*, *Daň*] cestú půjdeš *A* (*pro rým*) – 398 k črtu neb k rajskému *B*, *Geb*, *Daň*] . . . neb krásnému *A* – 402 sebe *B*, *Geb*, *Daň*] yjde *A* – 411 zatracenie *B*, *Geb*, *Daň*] zatracenú *A* – 414 já tě tak velmi chváli *A*, *Daň*] at by dobrý příklad brali *B*, *Geb* – 415 na tvé *B*, *Geb*, *Daň*] našwe *A*; zřiece *B*, *Geb*, *Daň*] rziecie *A* – 421 píle *B*, *Geb*] pilen *A*, *Daň* (*pro rým*) – 483 rozbroyenie *Geb*, *Daň*] rozbroyenie *A* – 486 široký kraj *B*, *Geb*, *Daň*] sfiroke *A* – 496 hodiet *Geb*, *Daň*] Bodiet *A*, hodit *B* – 524 zachoval *B*, *Geb*, *Daň*] zalował *A*

545 je se *B*, *Geb*, *Daň*] je *A* – 566 sobě *A*] k sobě *Geb*, *Daň* – 567-568 podle *B*, *Geb* a *Daň*] nejsou v *A* – 571 svůj meč *A*, *Daň*] svú moc *B*, *Geb*

575 prav také, což *B*, *Geb*, *Daň*] prawo take cze[*t* *A* – 585 vždy *A*, *Daň*] jedno *B*, *Geb* 617 vně osvietil *A*, *Daň*] vnitř svietil *B*, *Geb*

650 času *A*, *Daň*] kvasu *B*, *Geb* – 659 v rúče *A*, *Daň*] v ruce *Geb* – 660 kopie *B*, *Geb*, *Daň*] k boku *A*

Rada otce synovi

Rkpy: 1) nejstarší v Lobkovické knihovně v Roudnici (nyní Nár. knihovna v Praze) VI Fd 21 (R), zlomek z posledních let 14. století nebo z prvních let 15. století, obsahuje s některými mezerami prvních 325 veršů; 2) ve Veřejné knihovně v Leningradě, latinou psaná lit. Q odd. 1, č. 8, fol. 84a-88b (L), asi z r. 1404; paleograficky vydal s variantami ostatních rukopisů A. Patera, ČČM 66, 1892, 395-415; 3) NUK XVII F 50 (U), asi z r. 1409; vydal V. Hanka 1823, Starobylá skládání V, 153-178; 4) Opatovicko-Musejní Mus. II F 9 (M) z poloviny 15. století, paleograficky vydal Fr. Frank, LF 19, 1892, 182-197 (druhá redakce, jejíž osmislabičný verš je změněn na bezrozměrný).

O památce psal J. Hrabák, Roudnické Umučení a Rada otce synovi, SaS 5, 1935, str. 161-170; týž v knize Smilova škola, Praha 1941 a v čl. Dvě redakce staročeské Rady otce synovi, Studie a práce lingvistické I, Praha 1954, str. 395-404.

Naše ukázka se zakládá na rukopise *L* a opírá se o paleografické vydání Paterovo; podává v. 1-118 (*Pat* str. 395n., rkp fol. 84a-84b).

Rkp *L* píše s jistou důsledností *ci* místo *ti* (na př. *przebycy* 12, *zwešcy* 25), *ci* místo *ti* (*ryczyrzye* 28, *czym* 80), *ce* místo *tě* (*czelešnye* 54, *czye* 37), i v rýmech (*bohaczye* – na *tye* 31-32, *gyscze* . . . *czyśczye* 95-96 a j.), a skupinu *tc* píše často *ts* (*otšye* 7, 38, *kratšye* 19, *škutšych* . . . *šmutšych* 67-68). V našem prepise tyto nářeční zvláštnosti nezachováváme. – Jotace zachována a upravována jen v dlouhých slabikách.

4 pochýlil *U*] pochýbil *L*, *M* (*pro rým*) – 23 ke *M*, *R*, *U*] *We* *L* – 25 stopě *M*, *R*, *U*] *ftupe* *L* – 31 ve čsti] *we* czty *M*, *R*, *U*, wýeczko *L*

49 k srdci *M*, *R*, *U*] v srdci *L* – 52 jakž by vždy viděl *M*, *U*] i kto by to věděl *L* – 54 tu *M*, *R*, *U*] není v *L* – 55 v duši tě] *W* dušycze *L*, *W* dušit gešt *U*, *W* dušy gt *M* – 56 mocně *M*, *U*, *Pat*] nye *L* – 58 u boze *M*, *U*, *Pat*] ye *L* – 64 každý den právě *Pat*] není v *L*, na každý den právě *M*, *U* – 66 ku pomoci *M*, *U*, *Pat*] ku poczy *L* – 73 krátí *M*, *R*, *U*] kratky *L* – 74 hanbú *M*, *R*, *U*] radú hanbú *L* – 85 ščedi] *ščedye* *L* – 101 Pakli tě *M*, *U*] Pakly ty *L* – 102 v jinaký zákon *U*] *K* ginemu zakonu *M*, *w* gynaky czye zakon *L* – 103 z tvé žádosti *M*] tvěj žádosti *L*, z tvé radosti *U*

ZAČÁTKY KRÁSNÉ PRÓZY

V druhé polovině 14. století objevuje se v české literatuře jako nový literární druh zábavná próza. Je psána jednak latinsky, jednak česky. Obě tyto vrstvy jazykově odlišné se lišily i náměty, což bylo způsobeno tím, že se obracely k různému publiku. Latina se obracela výlučně k vzdělancům, kdežto čeština počítala také s lidmi prostšími, kteří latinsky neznali. O literaturu psanou česky měla zájem i část vzdělců, jak dokazuje na př. veršovaná legenda o sv. Kateřině, která by byla méně vzdělanému člověku na některých místech nesrozumitelná. Proto lze soudit, že vzdělcům sloužila zčásti i česky psaná próza. Že by staročeská zábavná próza byla určena přímo čtenářům lidovým, nelze říci; svědčí proti tomu na příklad to, že se v ní neodrážely zájmy lidu, zatím co v poesii jsme jejich odraz nejednou našli, na př. v satirách Hradeckého rukopisu, v legendě prokopské. V pozdějším vývoji však vidíme, že četná díla této zábavné prózy se šíří mezi lidem v podobě knížek lidového čtení a jejich látky pronikají i do ústního podání.

Česká krásná próza 14. století – na rozdíl od poesie – byla zaměřena čistě zábavně, a proto její themata zpravidla nesouvisí s českým prostředím; staročeská próza chtěla v první řadě seznámit své čtenáře s cizími látkami, chtěla jim otevřít svět, chtěla zajímat, chtěla se líbit. Nešlo jí o řešení dobové problematiky. Naproti tomu latinská próza, jakožto literatura sloužící výlučně vzdělancům, projevovala o dobovou problematiku značný zájem.

Oba tyto proudy staročeské prózy – česky pěstované látky zábavné a latinsky pěstovaná tematika aktuální – běžely nejméně po dobu jedné generace vedle sebe, v posledních letech století se však tento předěl mezi nimi ztrácel. Když čeština pronikla do prózy odborné, byly vytvořeny předpoklady pro zábavnou prózu vysokého stylu, v níž se mohla uplatnit učenost, jako na př. v *Tkadlečkovi*.

První významná díla, jimiž se začíná rozvoj naší krásné prózy, jsou *Passionál*, *Život Krista Pána* a *Životy svatých Otců*. Je příznačné, že jde vesměs o díla s náměty náboženskými. Próza jakožto nový literární útvar uplatnila se nejdříve v onom literárním druhu, jehož si středověk nejvýše cenil, a to byla legenda.

Vedle legendárních látek pěstovala se však i tematika světská; zde se zpracovávaly zpravidla látky rytířské, které měly již svou tradici, náleží sem na př. *Štilfrid*, *Trojanská kronika*. – Snaha podat čtení zábavné a napínavé proniká i do prózy s náměty duchovními, a tak se i v této próze uplatňují motivy běžné pro prózu světskou, na př. povídka o *Aseneth*. – Jako zvláštní druh se vyvinula *exempla*, s nimiž se lid seznamoval při kázáních a v nichž lze pozorovat náznaky prolínání tvorby lidové s písemnictvím umělým.

PASSIONÁL

Názvem *Passionál* označujeme staročeský překlad a zpracování latinského svodu legend, t. zv. Legendy zlaté, kterou před rokem 1260 sepsal janovský arcibiskup, dominikán Jakub de Voragine. Je to soubor životopisů svatých v pořadí církevního roku (začíná se tedy předvánoční dobou, adventem). Latinské dílo bylo v Čechách doplněno

Životy domácích svatých, naproti tomu byly zkráceny nebo vypuštěny legendy méně významných světců cizích.

V této úpravě byl svod legend někdy za vlády Karla IV. přeložen do češtiny; některé části originálu byly přitom nahrazeny jiným materiálem, především části určené pro hlavní svátky církevní. Tyto nové vložky mají dosti výraznou povahu kazatelskou. Se svou latinskou předlohou zachází autor dosti volně, vypouští často zejména její exegetické (výkladové) složky, čímž se zesiluje výpravňový ráz díla. Spis se stal nepochybně oblíbenou příručkou kazatelskou a později i téměř lidovým čtením (vyskytuje se také mezi našimi prvními tisky).

Jeden z nejstarších rukopisů je datován rokem 1379; z něho jsou vzaty naše ukázky: prvá je z legendy o sv. Eustachovi a poskytuje možnost zajímavého srovnání se zpracováním téhož námětu v *Gestech Romanorum* (lidová knížka o sv. Eustachiovi se tiskla až do 19. století); druhá je legenda o sv. Jiří zpracovávající námět, který přešel do lidové slovesnosti; třetí naše ukázka podává život Prokopův, a je protějškem veršované prokopské legendy (srov. zde str. 359-370).

ŽIVOT SVATÉHO EUSTACHIE

Svatý Eustachius prvé slůl Placidus, a potom jemu vzděno Eustachius. O tom se tak píše, jež jest byl mistrem i starostú nad rytieřstvem na dvoře Trojana ciesaře. A byl velmi milosrdie plný, ale i s svú hospodyní pohanské viery bieše. Jměl jest také dva syny, pacholíky malá, podlé svého stavu u veliké cti i v rozkoši vchovaná.

- 5 A když jednú Eustachius s rytieři a s svými lidmi zvěř lovieše, nadjide veliké stádo jelenuov, mezi nimižto jeden znamenité překrásný jelen stáše. A když se rytieřstvo na ty jeleny oddachu, ten krásný jelen v jinú se stranu u věčší les obrátil. Tehdy Eustachius všech jiných lidí ostav za tiem jelenem se oddal, hledajě všemi činy, kak by jeho dostihna zabil. A když tak snažně po něm hnáše, brzo vezřev
- 10 užřě, ano jelen na jednéj vysokéj skále stojí. I počě snažně mysliti hledajě, kak by k němu přišel. A v tu hodinu, když tak pílne na ten jelen hlédáše, užřě, ano mezi rohamma kříž stkvúci stojí a obraz našeho spasitele Jezukrista. A ten svatý obraz počě k němu mluviti a řka: „Co po mně běžíš? Proč mi se protivíš? Já sem se na tomto zvieřeti tobě zěvil a jsem všeho světa spasitel Jezukristus. Vezřel sem na tvá mnohá
- 15 milosrdie i na tvé almužny i přišel sem, abych tě sobě ulovil, jako ty tento jelen uloviti žádáš.“ To uslyšav Eustachius velmi se užasl, tak ež v tej úžesti s koně na zemi spadl. A tu dlúho ležav, k sobě se navrátiv, vstav vecě: „Proši tvé milosti, rač mi zěviti, kak mi tomu rozuměti, co ke mně mluvíš, a hotov sem uvěřiti.“ K němužto Kristus vecě: „Já jsem stvořitel nebe i země, jenž jsem pro všech hřiešných spasenie s nebe
- 20 sstúpil a tělesenstvie přijem světu se v člověčství zěvil, a tu jsem ukřížován, pochován, třetí den z mrtvých vstal.“ To uslyšav svatý Eustachius, skrušeným srdcem na zemi padl a řka: „Věři, milý hospodine, jež si ty všeho světa stvořitel, jenž bludné a hřiešné, když ráčíš, k sobě obraciješ.“ K tomu hospodin vecě: „Když u mě uvěřil, vstana jdiž k biskupu, kažiž se pokřstíti.“ Tehda Eustachius vecě:
- 25 „Hospodine, zěvi-li to svéj hospodyní a svým dětem, aby oni také v tvú svatú milost uvěřili?“ K tomu hospodin vecě: „Máš jim s právem zěviti, aby oni také očišćeni

byli. A ty zajtra opäť se ke mnä vrac, a tu se tobä opäť ukäzi, a coť se u budücích äasiech mä prihoditi, plnäjie tobä zävi.“

To Eustachius uslyšav, k svéj se hospodynäi domuov vrativ, to vidänie všecko pořäd jie povädäl. To ona uslyšävši, počä též svému hospodäri praviti a řküc: „Prävë takež včera noci zävil mi se hospodin i promluvil ke mnä a řka: ‚Zajtra ty a tvoj hospodäř i tvä syny ke mnä pridete.‘ To jä uslyšävši hned sem poznala, ež to byl Ježiš.“ Tehda v tu hodinu Eustachius s svü hospodynü u puolnoci vstavše, k biskupu, jenž tu v Řimä tehdy bieše, pñišedše, svatý křest přijeli. A tu jim jinä jmäna vzdäl: jenž dřeve slül Placidus, tomu vzdäl Eustachius, jeho hospodynäi Theospita a jeho synoma jednomu vzdäl Agapitus a druhému Theospitus.

Potom nazajtrüie Eustachius vstav a s sebü nekolik rytieřuov pojem, jako by opäť na lov chtäl, s nimi na les jäl, a tu od sebe ruozno jä rozpösobiv, tudiež, ješto se mu Kristus zävil, se postavil. A inhed uzře postavu téhož vidänie jako dřeve. Tehda nábožně na zemi padna počä se modliti a řka: „Proši tebe, milý hospodine, jakžs mi slübil, rač mi zäviti, co mi se mä u budücích äasiech prihoditi.“ K ñemužto hospodin vecä: „Blaženýs äloväk, Eustachü, jež si svatý křest přijal a již si nad däblem svitözil; jenžto tã dřeve pñelštoval, tohos skrzä pravü vieru potlačil. A již se mä ukäzati viera tvä. Nebo vëz to, jež däbel proto, ježs jeho ostal, proti tobä se ostřä pñipravuje, pro ñežto musíš mnoho pñetřpëti a skrzä to vítëzskü korunu obdržëti. A najprvé spadneš neskrövnä s svätské výsosti jëšitné chväly u velikä poníženie, ale opäť v duchovném bohatství znamenitã povýšen budeš. Protož nikakž se nerozpakuj ani tbaj na dřevnü svätskü chvälu, nebo právë jako onen ñekdajšü svatý Job mnozä poküšen budeš. A když mnoho protivenství a bezpñiemné velikä žalosti pñetřpíš, opäť k tobä pñidu a tã k dřevniemu k slavnému stavu navracü. Protož tieži tebe, nynie-li chceš ta poküšenie pñijieti äili na skončení svého života?“ K tomu Eustachius odpovädä a řka: „Hospodine, když to tak musí býti, tento äas nám pñepustä ta poküšenie, ale rač pomähati a silnü pokoru däti.“ Jemuž hospodin vecä: „Buď ustaviäen, neb mä milost vždy bude sträž vašich düš.“ To řek hospodin, na nebesa vstüpil, a Eustachius domuov šed to všecko svéj hospodynäi rozpravil.

Tehda po malých dnech veliký mor na jeho všëcky lidi udeři, tak jež jeho sluhy brzä se roznemähajíc mñiechu. A potom koni i vešken dobytek jemu zahynul. A mezi toji jedni zli lidé na jeho duom v noci udeřivše, vše sbožie jemu poplenili. A tak sbožie jeho všeckno tãch dní rozebräno i roztrhäno. Tehda svatý Eustachius s svü panü a s svýma dietatma nevëda žüv co uäinã pro veliký stud a hanbu, vzdvih se o puolnoci i bral se do dalekých zemü do Ejipta. A zatiem cesař i všëcka řümskä kniežata jeho dlüho ptavše a nikdie nenalezše velmi jeho žëlëchu, ež byl rytieř vzäcný a všëmu cesařovu dvoru vzchovalý.

A když tak svatý Eustachius s svü äelädkü po äestä jda k moři pñijide, vsëdechu na jeden koräb i počëchu po moři plüti a nanu stranu moř pñepluvše najmëjjechu od koräba zaplatiti. Tehda mořský pñevozník počä k ñemu řëci: „Anebo zaplať, anebo svü panü mi ostav v základä za näjem.“ A když se tomu počä svatý Eustachius velmi bräniti, ponuäe mořský pñevozník svým pacholköm, aby jeho

u moře uvrhli, tiem úmyslem chtě sobě jeho paní ostaviti, neb k niej dáblovým
70 ponučením světskú milost jmějieše. To uzřev svatý Eustachius a nevěda, co tomu
učiniti, s velikú žalostí jim svú paní ostavi a svých dvě děti s sebu vzem s velikým
pláčem vzdýchajě pryč pojide a takto k svýma dietatma mluvě: „Běda mně žalost-
nému i váma nebožtíkoma, nad sebu tu žalost vidúce!“

A když tak po cestě s dietatma jdieše, přijidu k jedné řecě. I pomysli sobě
75 svatý Eustachius, jež obú dietatú nemuož pospolu přes řeku přeněsti. Posadiv
jedno na březě, s druhým přes řeku přebřide; a to dietě tu posadiv zase po druhé dietě
pobřide. Netáhl na póli řeky býti, ozřě sě, ano vlk dietě pochopiv s ním do lesa
běží. Do něhožto dietěte již sě rozpáčiv k druhému dietěti před sě počě chvátati.
Zatiem lev přiběhna vzchopě dietě i běžě pryč. To svatý Eustachius uzřev, v řecě
80 stojě počě své vlasy s hlavy s velikú žalostí skústi. A byl by sě utopil, by božie moc
nevzbránila.

Tehda zatiem jedni pastýři uzřevše, ano lev živé dietě nese, se psy sě za ním od-
dachu, a jakž buoh chtěl, to dietě bez úraza odtěstichu. V túž také hodinu jedni lidie
na druziej straně řeky oríč vlka od dietěte odkřikli. A to sě boží náhodú přihodilo,
85 ež i pastýři i oráči z jedné ulicě bydle m biechu; pro něžto těch dvě děti krásných
vzemše snažně bliz od sebe chovali.

O tom svatý Eustachius nic nevědieše, ale tak jda po cestě srdečně pláčě k sobě
mluvieše a řka: „Ě, kak jsem přenešťastný člověk! Kam sú sě děla ta léta, v nichžto
u veliciej cti bydlých, ano sě rytieřstvo okolo mne broji, s nimižto u velikéj útěšě
90 beze všech nedostatkuov přebývách. A již sem nebožtík k tej sirobě přišel, jež nikdie
nic nej mám, a tak sem osiřěl, ež sem i svú hospodyně i své milé dietky šeredně roz-
tratil. A protož, milý hospodine, pomni mi sě, ežs mi byl řekl: „J máš mnoho poku-
šenje trpěti, jako trpěl svatý Job.“ A již vizi, ež na něčem vice trpi než svatý Job.
Nebo svatý Job, ač jest byl sbožie ztratil, však jest jměl svoú hnuoj, na němžto
95 sedě odpočívati mohl, a já sem i toho zbaven. On jest jměl přátely, ješto sú jeho
litovali, a já nešťastný miesto přátel mám vlky a lvy, ješto sú mi mé dietky zjedli.
Jemu je také hospodyně ostavena, ale má mně násilím odjata. Protož, milý hospodi-
ne, rač již obleviti! Nedopúšťěj mých úst nepokorně proti sobě mluviti! Rač mě
již u mých strastech utěšiti!“ To řek svatý Eustachius, s velikým pláčem do jedné
100 ulicě jide. A tu jedni lidie jeho uzřevše člověka matného, nájem jemu dali, aby haj-
ným byl na poli nad jich obilím. A tak patnáctě let hajným byl a syny jeho v jiné
ulici bydlěšta, znajíce sě z uobyčějě, ale byšta bratry byla, to nevědiešta. Matka
také jich, ješto na mořském březě stavena byla, ta jest boží stráž nad sebu jměla
a s velkú ctí od toho mořského převozníka bez poškrvny přeč puščena.

Tehda když těch časuv cesař s svými Římány od jedněch svých nepřatel
105 mnoho přiekazy trpieše, rozpomenuv sě na svatého Eustachia, svého milého i tak
vzácného rytieře, kak jest často proti cesařovým protivníkuom vítězsky sě jmieval,
posla po všech vlastech, aby jeho hledali, a kto by jeho nalezl, veliké dary slibujě
dāti. Mezi nimižto posly dva rytieře, ješto někda v Římě svatému Eustachiovi
110 slúžila byla, do té ulicě, ješto svatý Eustachius bydlěše, náhodú přijedešta. Jichžto

115 jakž svatý Eustachius zazřě, tak jě inhed poznal a inhed sě počě zamucovati rozpo-
mínajě sě na svouj dřevní tak velebný stav. I počě inhed řeci: „Hospodine milý,
jakež sem náhodú tato dva rytieřě nic sě nenadějě uzřěl, takež mě rač na tom utě-
šiti, abych mohl někda ješče svú hospodyní viděti! O svých dětech nic neřku, neb
vědě, ež sú od zvěři snědeny.“ Netáhl toho svatý Eustachius dořeci, až hlas z ne-
bes k němu přišel a řka: „Měj sě dobřě, Eustachí, nerozpakuj sě, neb tě skuoro
k velikěj cti navráci a svú hospodyní s svýma dietatma u malých dnech uzříš“.

*(Poslové poznali Eustachia podle šramů na hlavě. Odvedli ho k císaři a císař ho učinil
svým vojevůdcem. Do vojska, jež vedl Eustachius, dostali se oba jeho synové, aniž věděli, že jsou
bratři. Po vítězné bitvě se vojsko usadilo v městě, kde žila Eustachiova manželka. Ta vyslechla
rozmluvu dvou mladíků, v níž si sdělovali své osudy a z níž poznali, že jsou bratři. Tušila,
že to jsou její synové. Aby si ověřila pravdu, šla se poradit s vojevůdcem Eustachiem. V něm
poznala svého manžela. Tak se všichni čtyři shledali. Po návratu domů odmítli požadavek
nového císaře Hadriána, aby se klaněli modlám; za to byli upáleni).*

1 prvé dřive; vzděno dáno jméno – 2 jež že – 3 hospodyní manželka – 4 vzchovaná (duál)
vychované – 5 nadjide našel – 7 oddachu sě pustili se – 8 ostav zanechav, opustiv – 8-9 všěmi činy
všemožně – 9 kak jak; vezřěv vzhlednuv – 11 hlédáše pohlížel – 13 po mně za mnou – 15 milo-
srdie milosrdné skutky – 16 užasl sě ulekl se; tak ež tak že; v užěsti v leknutí – 17 k sobě sě
navrátiv když přišel k sobě – 20 přijem přijav – 25 zěvi-li zjevím-li, mám-li zjeviti – 26 s právem
správně, náležitě

30 pořád po pořádku – 37 pojem povaj – 38 rozpósobiv rozděliv; tudiež, ješto tamtéž, kde
– 43 přěšřoval oklamával – 44 ostal zanechal – 48 dřevní dřívějši; Job narážka na osudy Joba
hlavní postavy jedné z biblických knih Starého zákona; množě velice – 49 pokušen zkou-
šen; bezpříemné náramné, nesnesitelné – 52 přěpust dopust – 54 ustavičen stálý, pevný; důš
duši – 55 rozpravil pověděl

58 mezi toji zatím – 59 sbožie majetek – 60 vzdvih sě zdvihnuv se – 62 ptavše hledavše –
63 vzchovalý vychovaný

64 s šelědkú s družinou, s rodinou – 65 namu na onu – 67 v základě v zástavě – 68 ponuče
pobídl – 70 ponučenje popud; světská milost světská (tělesná) láska – 71 vzem vzav – 72
k dietatma (duál) k dětem – 73 nebožítikoma (duál) ubožákům

75 obú dietatú (duál) obou dětí – 76 na břězě na břehu; přěbřide přebrodiv se – 77
netáhl býti sotva byl; ozřě sě ohlédl se; ano an, jak; pochopiv uchopiv – 78 rozpáciv sě zou-
fav, vzdav se naděje – 80 skústi škubati, rváti – 81 by nevzbránila kdyby nezabránila – 83
odtěšřichu vzali, odňali, vyrvali (jiný rkp otiechu) – 84 na družiej na druhé; odkřikeli křikem
zahnali – 85 bydle m biechu bydleli – 86 snažně bliz velmi blízko

88 děla sě poděla se – 89 broji sě hemžilo se – 93 trpi trpím – 96 zjědli snědli – 98 oble-
viti ulehčiti – 100 jide šel; matného chatrného, ubohého; nájem jemu dali najali ho – 102 byd-
lěšta (duál) bydleli; byšta byla (duál) že jsou (by byli) – 103 stavena zadržena

106 přiekáza obtiže – 107 vítězsky sě jmieval hrdinsky si počínal – 108 po vlastech po
zemích – 111 zamucovati sě zarmucovati se – 112 velebný vznešený – 115 vědě vím; netáhl
dořeci, až sotva dořekl – 116 nerozpakuj sě nezoufej; skuoro brzy – 117 navráci navrátím;
u malých dnech v krátkém čase

ŽIVOT SVATÉHO JIŘIE, MUČENNÍKA BOŽIEHO

Boží rytieř svatý Jiří byl jest rodem z té vlasti, ješto Kapadocia slóve, syn jed-
noho vzácného rytieřě, jenž nad jinými rytieři starostvie jměl. A když v jeden
čas svatý Jiří v jednéj vlasti přěd jedno město přijěl, přěd nímžto městem bylo

jedno veľiké jezero, v ňemžto bieše jeden jěščer velmi jědovatý a tak veliký, ež
5 jemu veliké množstvie lidí naň vycházějice odolati nemožiechu; ale ten jěščer,
když jeho rozdráždili, proti městu sě vzkolupě, svým smrdatým duchem vše pově-
třie zamútieše. Pronežto nemohúce měšččené jinak tomu učiniti, na každý den dvě
ovci jemu dáváchu, aby jeho tak ukrotili. A když všěcky ovcě, což jich jměli, tak
vydali, až jich málo ostalo, měšččené sě uradivše, člověka s jednú ovcí jemu dávali.
10 Odtad, až dcery i syny vydavše, došlo sě, aby královna, jediná dci králova, byla
tomu jěščeru vydána, tehda král, jinak učiniti nemoha, těch měšččen před sě pozvav,
k nim řekl: „Beřte zlato i stříebro, a třeba-li, i pól královstvie mého sobě vezměte,
jediné mé dcery nechajte, ať tak hanebně nesende.“ Jemužto všěcka obec odpovědě
a řkúc: „Ty jsi to nám, králi, právo nalezl a již jsú nám všěcky našě děti sešly.
15 Jinak to nemož býti, musí tvá dci také sníti.“ To král uznamenav, ež jim musil
povoliti, počě srdečně plakati a řka: „Né, má přemilá dci, co já sobě již učiní?
A já jsem sě nadál, bych já tě slovútně za muž dal a na tvých hodech vesel byl, a již
vizi, a ty na smrt jdeš.“ Tehda ona před otcem padši, počě ot ňeho žalostivě odpu-
šćenie bráti a odtad s velikým pláčem vstavši k jezeru jide. A v túž hodinu svatý
20 Jiří tady jěda zazřěl, ano panna nádobná stojiec žalostivě pláče. K niežto přistúpiv
otázal a řka: „Panno milá, proč pláčeš?“ K ňemužto ona vecě: „Paniče milý, náhle
běž pryč, a se mnú tuto nesendeš!“ K niežto on vecě: „Neboj sě, jediné mi pověz,
coť jest a proč tuto stojíš, ano vešken lid z města na tě patří.“ K tomu ona vecě:
„Vizi, ež jsi smělého srdce, jež sě smrti nebojíš. Náhle běž pryč!“ K niežto svatý
25 Jiří vecě: „Nehnu sě odtadto, jeliž mi povieš, proč tuto plačíc stojíš.“ A když jemu
ona vše pořád pověděla, svatý Jiří k niej vecě: „Neboj sě, panno, nebo v Jezukris-
tovo jmě já tobě pomohu.“ Netáhl toho dořeci, až jěščer z jezera sě vyklopil.
Tehda svatý Jiří na kuoň vsěda, svatým sě křížem požehnav, bohu sě poručív,
rytieřsky své kopie podvrh, na jěščera hnal a jemu kopím hrdlo prohnal. A inhed
30 ozřev sě královně řekl: „Zvrz svůj pás na hrdlo jěščerovi a nic sě neboj, povediž
jeho do města!“ A když jeho, an jako ovcě pitomá jde, k městu povede, lidé uzřevše,
kam kto vida, ujímáše. Tehda svatý Jiří ponukl a řka: „Nebojte sě! Proto mě sěm
bóh poslal, abych vám od tohoto pomohl jěščera. A vy všickni svatý křest
přijměte!“ Tehda král a všichni lidé svatý křest přijěli. A svatý Jiří inhed jěščera
35 mečem zabil. A počet těch, ješto toho dne pokřšćení biechu, kromě žen a dětí
bylo dvadcěti tisíciev mužuo. Ten čas král uradiv sě, kostel velmi krásný ve jmě
svatě královny učinil. Svatý Jiří krále čtveřie věci naučil. Najprvé aby o svatěj
cěrekvi péci jměl, a druhé, aby božie služby rád poslúchal, kněží ctil a na chudě
pomněl. To svatý Jiří řek, dav královi počělovanie, odtad pryč jěl.
40 Za těch časov ciesař Dacianus kralováše, za ňehožto křestěné velikú nenávisť
a trýzn ot pohanov trpiechu, tak ež ve čtyřech nedělách sedmnádcte tisíc křestanov
pro svatú vieru bylo umučeno. Pronežto mnozí křestěné tak velikých múk trpěti
nemohúc, musili sě pohanským modlám modliti. To vida svatý Jiří, toho srdečně
želejě, vše, což jměl, chudým rozdav, rytieřský stav potupiv, křestanského krojě
45 rúcho na sě vzem a mezi pohanské starosty vstúpiv vecě: „Všickni bohové pohanští

ďábli jsú, ale hospodin jest nebesa stvořil.“ Jemužto těch vlastní súdcě vecě: „Kterú hrdošć smieš našě bohy ďábly nazývati? Pověz mi, otkad jsi neb kak tobě dějí.“ Jemužto svatý Jiří když své jmě i urozenie pověděl jemu, uzřěv súdcě, ež jeho do-
brotivú řečí po svéj vieřě obrátiti nemóže, kázal jeho opak rucě sviežic přěs trám
50 vzhóru táhnúce na podlahy spúšťěti a potom tak pověsiec jeho všeccko tělo železný-
mi klikami zderúc, sól v jeho rány mecíc, pochodněmi připalovati a potom v ža-
láři zamknúti. Ale Jezus Kristus té noci jeho navšćievil, jehožto přěoslavným vi-
děním tak se posílil, jakž nic na ty muky netbal. To ciesař Dacianus uslyšal, jež
jeho mukami přěmoci nemóže, kázav k sobě jednomu čarodějníku, k němu řekl:
55 „Vidiš, ano křěšćeně umějí svými čary múk zbývati a našě bohy tupiti.“ K němužto
čarodějník vecě: „Kaž mi hlavu stieti, ačť já jeho nepřěmohu.“ To řek čarodějník,
litý jěd s vínem smiesiv, dal po dvakrát svatému Jiří píti. Ale svatý Jiří to pítie
požěnav vypil, a nic jemu nevadilo. To uzřěv čarodějník, v Jezukrista uvěřil;
60 a inhed jemu hlavu stieti kázali. Tehda na zajťřie kázal súdcě svatého Jiřie v kolo
plno ostrých nožiev vsaditi; ale inhed se kolo zlámalo a jemu nic neuvadilo. Z toho
se súdcě rozhněvav, kázal pln kotel olova rozškvařieci, svatého Jiřie vsaditi; ale
mocí Jezukristovú to jemu tak nic nevadí. To vida ciesař Dacianus, ano jemu nic
nevadí, umyslil sobě, aby jeho lahodnú řečí k sobě obrátil. Proněžto v tu hodinu
k němu vecě: „Vidiš-li, Jiří, kak jsú milošćivi naši bohové, ež vidúce tě protiv
65 sobě stojiec, však to od tebe trpie, vešdy hotovi jsúce, chtiec tě k svéj milošći při-
jieti, ačť se chceš obrátiti.“ K němužto svatý Jiří, ulyz se, vecě: „Proč mi tak dobro-
tivě sprva nemluvil, ale inheds mě mučiti kázal? Aj toť hotov jsem podlé tvě rady
postúpiti.“ To ciesař uslyšav, za to jmajě, velmi se uradoval a po všem městú vo-
lati kázal, aby se sešli, kto by chtěli viděti, ano se svatý Jiří modlám modlí. To
70 všěcka obec uslyšěvši, na to přihlědanie se sběhla. A když svatý Jiří do chrámu
pohanského všel, na svú kolenú poklek, ano všickni radošćně čakají, hospodina
poprosil, aby se inhed ten chrám i s modlami zkazil pro těch hřiešných lidí obrá-
cenie. Tehda inhed oheň z nebes sstúpiv, chrám i s modlami spáli. To uslyšav
ciesař, kázav přěd se svatého Jiřie přivěsti, k němu vecě: „Zlý člověče, kací jsú
75 toto tvoji čárové, ežs tak hrozné věci dopustil?“ K němužto svatý Jiří vecě: „Nevěř
tomu, ciesaři, pod se mnú, uzříš, a já se bohu modli.“ K němužto ciesař vecě:
„Rozuměji dobřě tvěj lšći, jež mně chceš též učiniti, jakos chrámu a mým bohóm
učinil.“ K němužto svatý Jiří vecě: „Tvoji bohové, jižto sami sobě pomoci nemo-
hú, kak tobě pomoci moci budú?“ Z toho se ciesař velmi rozhněvav, k svéj ciesařo-
80 vėj vecě: „Právě mi se smřti rovná, vida, ano mě tento člověk přěmáhá.“ K němuž-
to ona vecě: „Násilníku nemilošći! Azda jsem já často neřiekala: ‚Nepřěkážěj
křěšćanóm, nechaj jich s pokojem, nebo bóh jich pravý po nich stojí.‘ A to věz,
ežť já chci křěšćankú býti.“ Tomu se ciesař velmi podiviv vecě: „Již já vizi, ež je zle.
Ty jsi s pravé viery také sblúdila.“ A inhed ji kázal za vrkočě oběsiec bičovati.
85 A když ji tak tepiechu, vzezřěvši na svatého Jiřie vecě: „É, světlošći spravelná,
muži boží, kam má dušě pójde, a já jsem ješće nekřěšćená?“ K niežto svatý Jiří
vecě: „Neboj se, dcerko milá, tvě krve prolitie jest tobě za křšćenie.“ V tu hodinu

90 tak visieci, nábožně v nebesa vezřevši bohu se poručila a inhed duši pustila. A po tom na zajtřie kázal ciesař svatého Jiřie koňmi po všem městu vláčiti a potom hlavu stieti. Tehda svatý Jiří kbožnú modlitvu učinil, za to prosě, aby, ktož by kdy jeho umučenie pamatoval, zač by poprosil, aby jeho hospodin milostivě uslyšal. V tu hodinu hlas z nebes přišel a řka: „Cos prosil, na toms uslyšán.“ V tu dobu jemu hlava stata a ta svatá dušě do nebes vzata. Zatiem Dacianus, když se za se na své sieni otdad vrátil, přišed oheň z nebes jeho i s sluhami spálil.

95 To se také v jedněch starých knihách piše, ež když jedněch časuov mocnějšíe křestány sebravše chtiec Jeruzalema na pohaniech dobytí vojensky táhniechu, zjěvil se jednomu svatému knězi jeden nádobný mládenec a řka: „Vězte to, ež svatý Jiří jest této vojsky vódcě. Protož něco svatých jeho kostí s sebu vezmúce, a onť s vámi rád ostane.“ A když křestané Jeruzalemské město oblehše počěchu 100 sílně dobývati a pohani velmi se ostrážitě brániti, tak ež nikte nesměl po řebří na měšckú zed vstúpiti, tehda svatý Jiří zjěvil se v oděni bielé barvy povlečenú črveným křížem znamenán, ponúkajě křestánov, aby za ním bezpečně po řebří lezli. Jehožto oni uposlúchavše města jsú dobyli a všěcky jsú pohany zbili.

1 z vlasti z kraje, ze země; *Kapadocia* římská provincie v jihových. Malé Asii – 2 starostvie správu – 3 před nímžto před kterýmžto – 6 se vzkolupě zdvihnuv se; smrdatým duchem páchnoucím dechem; povětršie vzduch – 7 zamútieše kalil, kazil; proňežto pročež, a proto – 7-8 dvě ovci (duál) dvě ovce – 10 došlo se stalo se; královna královská dcera – 13 nesende nezahyne – 14 nalezl ustanovil; sešly zahynuly – 15 dci dcera; uznamenav zpozorovav, poznav; ež že – 16 né ba; učini učiním – 17 jsem se nadál doufal jsem; slovútně slavně; za muž dal provdal; na hodech na svatební hostině – 18 odpúšćenie bráti loučiti se – 20 zazřěl uviděl, spatřil; nádobná sličná, krásná – 21 náhle rychle – 23 ano a, zatím co – 24 jež že – 25 jeliž až když, až – 26 pořád po pořádku – 27 v jmě ve jměnu; netáhl toho dořěci, až sotva to dořekl; se vyklopil vyvalil se, vyřtil se – 29 podvrh (k boji) založiv; hnal útočil; prohnal probodl – 30 vzrz uvrhni, vhod – 31 pitomý vykrmený, krotký – 32 ujímáše utikal; ponukl pobídl – 36 uradiv se poradiv se – 37 čtveřie věci čtverě věci – 38 o cěrekvi o kostel – 39 pomměl vzpomínal, pamatoval

44 rytieřský stav potupiv pohrdnuv rytířským stavem; krojě střihu – 45 vzem vzav – 49 opak rucě sviežic s rukama dozadu svázanýma – 51 klikami háky; mecic metajice – 52 přeoslavným přeslavným – 53 jakž takže, že – 55 zbývati zbavovati se – 56 ačť jestliže – 60 nožiev nožů; neuvadilo neuškodilo – 66 ulyz se usmáv se – 68 postúpiti ustoupiti, povolití; za to jmajě pokládaje (to za pravdu) – 70 na to přihlédanie na tu podívanou – 75 dopustil zpúsobil – 77 rozuměji rozumím – 79 k ciesařověj k císařovně – 81 azda zdalipak – 82 po nich stojí stojí za nimi, chrání je – 84 za vrkočě za (zapletené) vlasy – 85 vzezřevši vzhlednuvši; spravelná spravdelivá – 87 křšćenie křest – 90 kbožnú nábožnou – 93 za se zpět

97 nádobný hezký, sličný – 100 nikte nikdo; nesměl neodvážil se; po řebří po žebříku – 101 v oděni ve zbroji – 102 bezpečně bez starosti – 103 uposlúchavše uposlechnuvše

(ŽIVOT PROKOPŮV)

Byl v českéj zemi jeden opat, jemužto jmě bylo Prokop, jehož svatý Kvirillus biskup slovenskému písmu naučil. Najprvé byl světský kněz všie cti plný, příklada přěsvatého, života přěčistého. V jedny časy počě mysliti, kterým by činem, od zlého

světa odstúpě, přivinul se k svému milému hospodinu Jezukristu; jakožto jest
5 i učinil. Ode všeho svého sbožie i od přátel přirozených i dobytých se vzdálil, na
púšči zašel a tu v jedné jěskyni mnoho časov bohu slúžě přebýval, v niežto jěskyni
tisíc dáblův tajně přebýváše. A ta jěskyně od Kúřimě města za dvě malé míli vzdáli
nad řekú Sázavú bieše. A jež, jakžto svatě čtenie praví: „Světlo na sviecen vstavené
své světlosti nemóz skrýti,“ takéž tohoto svatého otcě svatost divným božím osvie-
10 cením po všech krajích se pronesla. Počechu k němu lidie rozliční choditi na púšči,
jeho se modlitvě poručějíc a od něho rozličné utěšení duši přijímajíc, nebo bieše
muž přěsvatý, všeho milosrdie plný, v svatěj múdrosti znamenitý, řeči i vezřenie
pokorného, v rúšě, v krmí i u pití přěskrovný, pravé viery naučitel přěsnažný. Jeho
promluvenie duch svatý hřiešným oslazováše, protož mnozí jeho rádi poslúchají-
15 ce, na své hřiechy vzdýchajíce, s pláčem se jich kajíce, domuov se od něho vracov-
váchu. To také svatý Prokop v uobyčěji jmějieše, ež to, což svýma věrnýma ruka-
ma vydělal, kopajě, sejě, žně, tiem tak milosrdně chudé krmil, jakti by přěd sebú
Jezukrista viděl. Odevšad k němu běžiechu rozliční lidie, žádajíc s ním na púšči
ostati a podlé jeho svatého příklada bohu slúžiti.

20 Tehda ducha svatého ponučením jal se dělati kostela na čest bohu a svätieji
královně a svatému Janu, krstiteli božiemu. A tu přijal k sobě několiko bratruov
ctného života, svatých nřavův, s nimižto se v svatého ducha vuoli sjednav přijal
zákon svatého Benedikta. A tak bydle v svéj pokořě s nimi, za najmenšieho z nich
se jmějieše. Co jest tu hospodin skrzěň divův ukázal, toho by ruka lidská všeho
25 popsati nestatčila, avšakž tuto některé poviemy.

Čte se tak o jeho svatěj milosti, ež když podlé obyčějě římského kostela mezi
velikú nocí a mezi božím na nebe vstúpením sbožní lidie tři dny se postiece po kří-
žích chodie všě svatě vzývajíce, jich se milosti modléce, aby ráčili hospodina za ně
prostiti, bieše jeden člověk bohobojný, jemužto jmě Menno bieše, přišed na břeh
30 Sázavy žádáše se přěs řekú nanu stranu přěvesti, chtě u svatého Prokopa na božieji
službě býti a s svatým Prokopem po křížích choditi. Ale jež naněj straně lodí bieše,
přievoza mieti nemožieše a protož sobě velmi stýskáše. A když tak na břěžě stojě
mysléše, vida naněj straně lodí u kola věziece, počě s velikým vzdýcháním tepa
se u psí bohu modliti a řka: „Ó přěvšemohúci hospodine, jenžtos skrzě svého sva-
35 tého sluhu Prokopa veliké divy světu ukázal, skrzě něžtos mnohé hřiešné k vieřě
i k náboženství zažehl, tvě svatě milosti proši, rač mě hřiešného uslyšěti, aby onano
lodí ke mně na sí stranu přěplula. Pro mého náboženstvíie žádost nevzdaluj mne,
milý hospodine, od dnešnie služby svatě, učni účastna dnešní den mě svatého Pro-
kopa modlitev pro tvého svatého jmene čest i chválu.“ Netaže těch slov dořeci,
40 až velikú ručestí lodí i s sochorem, u něhož vězieše, k němu přiřplula. Na niežto se
přěs řekú přěvez, na božieji službě, jakžto žádal byl, po křížích s svatým Prokopem
chodil. Potom počě svatému Prokopu, jakž se mu přiřhodilo, vše praviti. K němuž
svatý Prokop vecě: „Nemni, synáčku, byť tu milost hospodin s tebú pro mě neduo-
stojného učinil, ale pro tvě nábožně viery potvrzenie to j' tobě král nebeský ukázal.“

45 Těch časuov také byl jeden člověk, v němžto zlý duch bieše, přiveden k svatě-

mu Prokopu, zdali by mu svatý Prokop pomohl. Tehda ďábel vzvola a rka: „Co já tobě čini, Prokope? Proč mě otdadto honíš?“ To řek ďábel i počě tiem člověkem hrozně lomoziti. Tehda svatý Prokop tomu člověku postiti se prikázal; poručiv ho jednomu bratru i jal se také svatý Prokop sám zaň postiti a veliké modlitvy činiti.

50 Po témdni počě nad ním svatý Prokop zaklínanie podlé obyčejě čisti. Vyletě z toho člověka čert v črného ptáka postavě i sěde na kostelnej střěšě. V tu dobu svatý Prokop na modlitvu se odda a ten ptáček inhed na zemi se svaliv, na čtvero se rozraziv i zmisa; a ten člověk by viec ďabla prázdnen.

Jedněch časov také slyšeni jsú hlasi ďablovi volajíc a řkúc: „Běda! Běda!

55 I co tento muž nepravý a nemilostivý bydlí v jěskyni v tejto, již toho déle trpěti nemuožem, ale zdvihnúce se se všim tovařistvem, bydlmyž na púšči, jiejžto Lobek dějí. Tuť nám tento ani jiný žádný viec nepřekazí, když nám tento Prokop bydliti tuto nedá.“ – Často také k němu rozliční lidie nemocní přicháziechu, jěžto uzdravováše. A jim pilně prikazujě, aby nepronášěli, neb se světské chvály snažně

60 střěžieše, avšak se to všěch tajiti nemožieše. Jednú jedni lidie k českému kniežěti, jemužto Břětislav diechu, přistúpivše jemu pověděchu o svatého otcě Prokopa svatosti. To kniežě s svými zemany radostně uslyšav, přijěv k němu, jeho svatěj modlitvě snažně se poručil a s svými se stařějšími uradiv, svatého Prokopa v tom v jeho klášterci opatem učinil a to zádušie rozličnými almužnami nadal, jemužto

65 se rozličně svatý Prokop, nechtě se v to uvázati, bránieše a rka: „Ten, jenžto všěcka tajemstvie srdce vie, toho sobě na svědečstvie vzyvaji, jež nejsem duostojen jinými vlásti; to dobřě mé sprostenstvie ukazuje.“ Tehda ho kniežě se svými stařějšími s velikú prosbú nadstúpi, tak jež jako bezděky přijieti opatstvie musil.

Kak jest tu vládl ducha svatého naučením, o tom se takto píše: ež byl všie pokory plný, nikdá se pro niče tak nezamútil, by se nad svými mlazšími kda přieliš

70 řěčí unáhlil, pro něžto jeho viece všěcka bratřie u božě milováchu, než se jeho jako starosty bojiechu. To jeho svatý obyčej bieše, ež někdy zěvně, někdy oblášče svú bratřici milosrdně u božě napomináše a rka: „Bratřice milá, boha milujte, snažně jemu služte, neb vaše zde krátké poslúženie dá vám v nebesiech věčné kralovanie.“

75 A tak svooj svatý život veda, slovem svatým, příkladem lidi učě, až i k smrti se přiblížil. Tu jest skrzě zěvenie ducha svatého své skončenie přěvěděv, pozvav k sobě bohobojného člověka, synovcě svého, jemužto Vít řekli, a druhého sobě milého u božě syna Emerana, zěvil jima a rka: „Syny má milá, jěžto sem věrně v duchovenství přěd sebú vzchoval, vězta to, ež třetí den s tiemto se světem rozlúči.

80 Bohu vás porúčěji, ale v tom smysl váš vystřiehaji, abyšte to věděli a opatrně u pokožě se držěli, neb vás má nadjíti veliká nenávist od zlých lidí. Budete vyhnaní do jiných vlastí a tam šest let přěbývati budete a toto vaše bydlíšče naše kniežě poddá lidem cizím. Ale vy, mé milé dietky, v tom protivenství nerozpakujte se, u vieřě tvrdě stójte, svú bratřii u božě těšte, boha vždy chvalte, když vám dobřě

85 bude, bohu děkujte, když se vám zle povede, pokorně pro milý buoh trpte, neb ta hodina přide, v nížto vás hospodin utěší. A po šesti letech slituje se nad vámi hospodin, navrátí vás v týž pokoj u vaše bydlíšče a vás nad vašimi protivníky po-

mstí. Tak ty časy majú přejíti, ež když kniežě milostivý Břetislav umře, po něm bude v zemi kniežě Spytigneus, jenž vás bude nenáviděti, a když ten umře Spytigneus, 90 miesto něho Vratislav kniežě v Čechách bude. Tohoť buoh svým duchem osvietí, ve všiej bázni i v dobrotě, tenť vás u vaše bydlišče zase navrátí a tu se vrátiece s pomocí milého Jezukrista viac pokoj mieti budete.“ A když jim to vše propovědě, nazajtrie vnide k němu jeden sirotek chudý, jehož svatý Prokop bieše pro buoh týden krmil. Bera odpušćenie od otcě svatého chtě se domuov vrátiti; k němužto 95 svatý Prokop promluvi a řka: „Synu milý, nemámť nynie co dáti, ale pobud do zajtřie, tuť mé skončenie přide bohem již způsobené, a jakž brzo skončěji, tak tobě bude má suknicě dána.“ A když zajtřie přijide, nešporní a kompletní hodinu dokonav, kakžkolvěk již duši sbieráše, bohu se modle dáblu bránieše. Okolo něho jeho bratřicě plačíc stáchu. Tu je hospodinu poručiv i skončal. To se dálo ot bo- 100 žieho narozenie po tisíci padesát třetieho léta. K jeho pochování přijěl Severus, biskup pražský, jenžto jeho svaté tělo se ctí pochoval v kostele u svaté královny, jenž bieše svatý otec založil. V tu hodinu, kdyžto jeho svaté tělo pochováváchu, voláše jeden slepý a řka: „Ó svatý otče, ó milostivý Prokope, tvá svatost se mnohými svú milost ukázala jest skrzě tvú svatú prosbu ke milému hospodinu. Smiluj se také 105 nade mnú, nemóž-li déle, ale asa tak dlúho, jakžto tvého pochovávanie svatá se služba prodlí, abych dotad viděti mohl.“ A jakž to brzo propovědě, tak prozřěl a tak dlúho světle viděl, až svatého Prokopa tělo pochovali. Po těch časiach po svatého Prokopa pochování sezřěvše se bratřie u přísném duchovenství, Víta, synovcě svatého Prokopa, opatem volichu. Jenžto počě podlé boha příkladem svatého otcě Pro- 110 kopa duchovenstvie vyšiti, bedlivě s múdrostí čest i kázeň ploditi.

V ty časy dobrotivé kniežě české Břetislav umřel, po něm Spytigneus v Čechách kniežětem byl. Za něhožto se předřečené proročstvie svatého Prokopa ko- nalo tiemto činem, ež nepřitel všech věrných dűš, dáběl, zlých jazykűv zivistivű řeč před kněžě Spytignea proti Vítovi opatovi přinesl. Tu sočbu Spytigneus usly- 115 šav, počě Víta opata nenáviděti. To uznamenav Vít opat, s bohobojnú bratří se vzdvih i bral se do jiné vlasti. Tu znamenajte, králi i kniežata, co zivist zlého v rozličných sbořiech činí. Ten hřiech zivist pravdy netrpí, a čehož sám jmieti nemůže, toho na všech zlostí postihá. Ač který opat neb starosta chce v svém sbořě čest a duchovenstvie ploditi, musí od svých mlazších proti sobě mnoho křivých řečí 120 trpěti. Proto ne vždy slušie všem řečem věřiti. Když kniežě Spytigneus vzvědě, ež Vít opat s tovařistvem pryč zašel, Němcě jednoho nešvarného opatem učinil miesto Víta. A když ten Němec v uopatstvie se uvázal, prvú noc na jitřní vstav, uzřěl, ano svatý otec Prokop u jedněch dříví stojí. Podepřev se i promluvi k uopatu Němci a řka: „Od koho ty, Němcě, zde moc máš vlásti? Co zde činíš? K tomu opat 125 Němec odpovědě: „Mocná ruka kniežěcie tu mi moc dala, abych tiemto klášterem, donidž sem živ, vládl.“ Svatý Prokop k němu vecě: „Náhle ucti se a beř se přeč, dokad hanby nedojdeš. Pakli toho neučiníš, věz to, žeť pomsta božie na tě přide.“ A to řek i zmisa. To viděnie Němec opat za obludu příjem počě na to nic netbati. Potom čtvrtú noc opat Němec k jitřní jdieše; ukáza se mu opět svatý Prokop a řka: „Něm-

130 če, proč si mé řeči nepřijal, a já tě příeznivě napomenul. Věz to, ežt sem já synóm
mým duchovním u hospodina uprosil tohoto kláštera bydlíšče, ale ne tobě,
Němče, jenžto si tuto neprávě všel. Ač tě kniežě tu moc dal, ale jáť ji tobě odjmaji
a zapoviedaji po dnešní den.“ A to řek svatý Prokop i počě opata berlú bíti prudčě.
Tehda opat nic nemeškajě, ke kniežěti s brzkostí přijěv i počě praviti, kak by sě
135 mu přihodilo. To kniežě uslyšav u velikém obdivě sě užasl, ale ež v srdci zlost začal
bieše, té až do své smrti neostal. A když podlé tohoto světa běhu kniežě Spytigneus
umřel, po něm Vratislav v Čechách vévodú byl, kniežě bohobojný, pravedlný, všie cti
plný. A když brzy službu snažně milováše, nad jiné kláštery klášter svatého Pro-
kopa na paměti jmějěše. Vzvěděv, ež Vít opat v Uhřiech bieše, své posly poň a po
140 jeho bratřici poslal, aby sě zase do svého kláštera vrátili. Tu sě vrátivše kniežětem
ctně do kláštera uvedeni, a což sú dřeve nedostatkov trpěli, to sú skrzě svatého Pro-
kopa prosbu všeho dobrého dosti potom jměli, bohu mnoho časov slúžili a jeho
milosti sě dostali, s nímž přebývaji na věky věkóm amen.

1 Kvirillus Cyril – 2 slovenskému slovanskému – 5 od přátel přirozených i dobytých od
příbuzných (pokrevných) a přátel – 7 za dvě malěj mili vzdáli ve vzdálenosti slabých dvou
mil – 8-9 Světlo na sviecen vstavené... podle Mat. 5,15 – 10 pronesla sě rozšířila se – 11 porú-
čějic sě modlitvě odevdávajice se do ochrany modlitby – 12 milosrdie milosrdenství; vezřenie
vzhledu – 15 vracováchu sě vraceli se – 16 ež že

20 pomučením vnuknutím; dělati kostela stavěti kostel – 20-21 světiej královně Panně
Marii – 23 zákon řeholi – 25 nestačila nestačila

26 ež že – 27 mezi velikú nocí mezi velikonoce – 27-28 po křížích chodie konaji křížovou
cestu, pobožnost křížové cesty – 30 nanu na onu, na druhou – 31 naněj na oně – 33 věziece
přivázanou – 34 u prsí v prsa – 36 k náboženství k nábožné víře; onano lodí tamta loď – 37 sí
tuto – 39 netaže těch slov dořeci, až sotva dopověděl tato slova – 40 ručestí rychlostí; vězieše
byla připevněna – 44 to j' to jest

48 lomoziti lomcovati; poručiv svěřiv – 50 po témdni po týdnú – 51 v černého ptáka
postavě v podobě černého ptáka – 53 zmisa zmizel

56 bydlmyž bydleme – 59 nepronášěli neprozrazovali – 61 Břětislav (vládl v letech 1034 až
1055) – 63 s stařějšimi s rádci – 64 zádušie záduší, majetek na udržování kostela – 67 sprosten-
stvie prostota – 68 nadstúpi doléhal, naléhal; bezděky proti vůli

70 mlazšimi podřízenými – 71 bratřie bratři – 72 starosty představeného; zěvně zjevně,
veřejně; oblášče zvlášť, odděleně, tajně, v skrytu – 73 svú bratřici své bratři – 76 přěvěděv
předem zvěděv – 78 syny má milá (duál) synové moji milí – 79 vzchoval vychoval; vězta
(duál) vězte – 80 smysl rozum – 81 nadjiti nadejiti, potkati – 83 nerozpakujte sě nezoufejte,
neztrácejte naději – 89 Spytigneus Spytihněv (vládl v letech 1055-1061) – 90 Vratislav
(vládl v letech 1061-1092) – 92 propovědě pověděl – 93 nazajťrie druhý den; vmide vešel –
94 bera odpušćenie louče se – 96 skončenie smrt; jakž brzo jakmile; skončěji skončím, zemru
– 97 nešporní a kompletní hodinu modlitby, určené pro podvečerní a večerní dobu – 100 Severus
Šebřf, biskup pražský, který byl nakloněn slovanské bohoslužbě – 102 svatý otec t. j. Prokop –
105 asa aspoň – 106 prodli sě bude trvati; prozřěl prohlédl, nabyt zrakú – 108 sezřěvše sě
přihlédnuvše (vzájemně) k; duchovenství nábožnost – 109 jenžto a ten – 110 výšiti povznáseti

112 přědřěčeně předpověděné – 113 tietto činem tímto způsobem; dúš duší – 114 sočba
osočování – 115 uznamenav zpozorovav – 116 bral sě do jiné vlasti do Uher (v. níže o povo-
lání Vít Vratislavem zpět do Čech) – 118 zlosti postihá zlymi slovy postihuje – 121 nešvar-
ného ošklivého

122 na jitřní na ranní pobožnost – 123 dřví dveři – 126 *domidž* dokud; *ucti se* klid se – 128 *za obludu příjem* za klam, za přízrak přijav – 130 *přieznivě* přátelsky – 132 *neprávě* neprávem; *ač tě* ač ti je – 133 *po dnešní den* pro dnešní den, od dneška – 134 *s brzkostí* rychle – 135 *zlost* zlý čin – 136 *neostal* neustoupil – 137 *pravedlný* spravedlivý – 139 *poň* pro něj

ŽIVOT KRISTA PÁNA

Tento spis podává vylíčení života Kristova hlavně podle vypravování evangelií, přechází však některými texty apokryfními a podle vzoru latinských Meditací o životě Kristově, sepsaných neznámým františkánem v Itálii koncem 13. století, v úvahy vyzývající čtenáře k prožívání a napodobení života spasitelova. Některé partie se shodují doslovně s Passionálem; z toho, jakož i z celkové shody jazyka a slohu nutno soudit, že autor obou těchto spisů je týž. Byl to dominikán žijící v době Karla IV. Ačkoli skládal svá díla nepochybně především pro potřebu kazatelskou, měl přitom na mysli i šlechtickou vrstvu tehdejší naší společnosti, která podle jeho mínění pro světská zaneprázdnění ráda zapomíná na Boha. Vynikající slohové a jazykové vlastnosti obou děl působily patrně významně na další rozvoj české prózy. Autor dovedl napodobit rozsáhlá latinská souvětí, v nichž participiální věty přívlastkové blíže určují podmět, a často i rýmovanou prózu svých vzorů. Nepřidrží se však otrocky slovního výrazu předlohy, mění nepřímou řeč v přímou a naopak často klade výrazné konkrétní české obraty za latinská abstrakta.

První naše ukázka je vzata z líčení *útěku Kristova do Egypta*, jež je pod vlivem apokryfů a Meditací; text *O světie Trojici* je společný Životu Krista Pána a Passionálu.

O POSTÚPENÍ JEŽÍŠOVU DO EJIPTA

Potom přebývši matka božie u svatě Alžběty několika dní, odtad se s dětátkem a s svatým Ozěpem povzdvihše, do města Nazareta se vrátište, toho nevěduce, ež král Herodes toho činu hledá, kak by mohl to svatě dětátko zahubiti. Tehda noci zěvil se anděl svatému Ozěpovi ve sně, jakžto piše svatý Matěj evangelista, 5 vystřichaje jeho a řka: „Vezma dětátko a matku jeho, uteciž do Ejipta, neb Herodes toho hledá, aby to svatě dietě zahubil.“ Z toho se snu svatý Ozěp probrav, ihned se vzchopil a šed tu, kdež matka božie odpočíváše, ji ubudiv toho viděnie sen jiej pověděl. To matka božie uslyševši, velmi se za své dětátko užasši, ihned se vzchopila svatého Ozěpa ponucějíc, aby, kakžkoli tma a v noci bylo, s dietětem 10 pryč běžeti pospiešili.

Tu móż každý pomysliti, kak jest to žalostivé bylo, když matka božie tíše k dětátku Ježíšovi přistúpivši, povzdvihši jeho znenáhla, ano spí, musila s ním v noci pryč jíti. Na tom nám všem jest příklad ostaven, kak se nám jest u protivenství, i když se nám dobře vede, jmieti. Aj toť, když se syn boží narodil, veliká se čest 15 jemu zpíeváním slavným ote všie říše nebeské dála, a tu se jemu pastýři modlili jakžto pravému bohu. A potom osmý den obřezán podlé Starého zákona jakžto každý hříešný. Potom po některých dnech třie svatí králi přišedše, s velikú ctí před ním poklekše, drahé dary jemu ofěrovali a jemu se jako pravému bohu pomodlili. A když odtad pryč šli, ostalo dětátko Ježíš mezi volkem a oslíkem jako jiné 20 chudé dietě pláčě. Potom v chrámě bohu otci byl obětován, z něhožto jest byla